

Dört Halife Üç Cinayet

“Demircan, Adnan. *Dört Halife Üç Cinayet*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1. Basım, 2021.”

Zeynep Sare Kütükçü

İslam tarihinde Hz. Peygamber’in vefatından sonra Hz. Ebu Bekir’e biat edilmesi ile başlayan, ardından Hz. Ömer ve Hz. Osman ile devam eden ve son olarak Hz. Ali’nin hilafetiyle nihayete eren döneme Dört Halife dönemi denir. Dört halife dönemi İslam tarihi açısından birçok yönüyle önem taşımaktadır. Önemli noktalardan ilki dört halifenin de hilafete geliş usulünün birbirinden farklı olmasıdır. Hz. Ebu Bekir aday göstermeyle, Hz. Ömer ihtilaf usulüyle, Hz. Osman şura sistemiyle seçilmiştir. Son halife Hz. Ali’nin halifelğe tayininde ise belirgin bir usul mevcut değildir. Halifelerin seçiminde, ashaptan olma ve Hz. Peygamber’e yakınlık göz önünde bulundurularak istişare yoluyla seçilme kriterleri dikkate alınmıştır. İkinci önemli nokta halifelerden biri dışında geriye kalanlarının ölümünün cinayet ile sonuçlanmasıdır. Hz. Peygamber’in vefatından kısa bir süre sonra, İslam tarihinin ilk dönemlerinde toplumu derinden yaralayan hadiselerin yaşanması, sosyal sorunlara ve siyasi görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Adnan Demircan, bu değerlendirmede ele aldığımız “Dört Halife Üç Cinayet” eseriyle dört halifenin vefatlarını farklı yönleri, nedenleri ve sonuçları ile açıklamaktadır.

“Dört Halife Üç Cinayet” kitabı, giriş ile dört bölümden oluşmaktadır. “Giriş” başlığında yazar, kitabın daha iyi anlaşılması amacıyla dönemin kritik olaylarını Şii, Hâricî ve Ehli Sünnet eksenli üç farklı okuma tarzıyla rivayetleri aktarmaktadır. Yazar bahsi geçen rivayetlerin aktarımının ardından bilgilerin sahih olup olmadığını tarihi bir gerçeklikle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca yazar bu başlıkta Dört halife döneminde yaşanan önemli gelişmeleri ve kritik problemleri kısaca ele almaktadır. Buna göre ashap döneminde yaşanan ilk temel kriz, Hz. Ebubekir’in halife seçilmesi sonrasında şiddetli bir şekilde ortaya çıkan irtidat ve irtica hareketleridir. İkincisi ise Hz. Osman’ın bir grup Müslümanlar tarafından evinde şehit edilmesi, bunun devamında ortaya çıkan ve beş yıldan uzun süren iç savaştır. Üçüncü kriz ise Muaviye’nin kendisinden sonra oğlu Yezidi iktidara getirmesi ve hilafeti saltanata dönüşmesiyle başlayan dönemdir.

“Hz. Ebu Bekir’in Vefatı” başlıklı birinci bölümde yazar, Hz. Ebu Bekir’in hastalığı, zehirletilme iddiası, tavsiye ve vasiyetleri, Hz. Ömer’i yerine halef tayin etmesi, vefatı ve

Lisans öğrencisi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Abant/Bolu,
@ sarekutukcu@gmail.com
Undergraduate, Abant İzzet Baysal University Theology Faculty, Abant/Bolu/Turkey,
sarekutukcu@gmail.com

🔍 *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.
Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.*

🔗 Kütükçü, Zeynep Sare. “Dört Halife Üç Cinayet”. *Mutalaa* 2/1 (Haziran 2022), 114-116.

ORC ID: orcid.org/0000-0003-4171-4600
ROR ID: ror.org/01x1kqx83
DOI: doi.org/10.5281/zenodo.6759645

Geliş tarihi: 12.04.2022
Kabul tarihi: 09.05.2022

defni olarak yedi alt başlıkta konuyu incelemiştir. Yazarın ifadeleriyle Hz. Ebu Bekir yatağında vefat etmiş tek halifedir. Ayrıca yazara göre halifeye atfedilen zehirletilme iddiası, hastalığını belli etmemek ve ölümünün şehadetle sonuçlanmasını isteyenler tarafından sonradan ortaya çıkarılmış tutarsız rivayetlerden biridir. Hz. Ebu Bekir'in önemli kararlarından biri de yerine Hz. Ömer'i halef tayin etmesidir. Halife seçiminde muhacir ve ensardan birçok kimse ile istişare ettiğine dair rivayetlere de yer verilmektedir. Birinci bölüm Hz. Ebu Bekir'in vasiyetiyle Hz. Peygamber'in yanına defnedilmek üzere kefenlenmesi ile ilgili rivayetlerin aktarılmasının ardından sona ermektedir.

"Hz. Ömer'e Yapılan Suikast" başlıklı ikinci bölüm Hz. Ömer'in siyasi kişiliği ve tarihi rolü ile başlar. Yazar, suikastın arka planına işaret eden olgulardan birinin Hz. Ömer'in yönetici kişiliği ve aldığı kararların bir yansıması olduğu görüşündedir. Hz. Ömer'in karakteri siyasete yaklaşımını etkilemiştir. Uygulamalarda oldukça sert davranması muhaliflerinin düşmanlığına sebep olmuşsa da otoriteyi koruma adına başarılı kabul edilmiştir. Hz. Ömer suikasta uğrayan ilk halifedir.

Suikast sebebinin Muğire b. Şu'be'nin kölesi Ebu Lü'lüe'nin Muğire'ye ödemesi gereken haraç bedelinin fazlalığından şikayetçi olmuş ve akabinde dönemin halifesi Hz. Ömer'den yardım istemiştir. Hz. Ömer'in miktarı uygun görmesi ve onu geri çevirmesi Ebu Lü'lüe'yi öfkelenmiştir. Anlaşmazlıktan bir süre sonra, Hz. Ömer sabah namazı için safları düzelttiği sırada Ebû Lü'lüe tarafından bir saldırı gerçekleşmiş ve Hz. Ömer yaralanmış çok vakit geçmeden vefat etmiştir. Yazar buraya kadar olan görüşleri değerlendirdiğinde suikast sebebinin sadece bir anlaşmazlık olamayacağını, aynı zamanda arka planda yaşanan olayların etkisi olduğunu, suikastçının arkasında derin bir güç ve olayla ilişkili bazı kimselerin olabileceğine dikkat çeker (s.58). Nitekim Ubeydullah b. Ömer'in suikast ile sorumlu olduğunu düşündüğü iki kişiyi öldürmesi ile ilgili farklı rivayetler ile bu kısımda yazar tarafından aktarılır. Ubeydullah'ın iki şüpheliyi öldürmesi, Ebu Lü'lüe'nin suikast sonrası intihar etmesi ve konu hakkında tüm bilgilere hâkim olamama suikastın sebebinin çözme zorlaştırmıştır.

Üçüncü bölüm "Hz. Osman'ın Katli" başlığı ile konuya başlar. Hz. Osman görevde olduğu sırada Medine'ye gelen muhalifler tarafından evinde kuşatma altındayken katledilmiştir. On iki yıllık hilafetinin ilk yılları nispeten sorunsuz geçse de son altı yıl içerisinde ciddi sorunlar baş göstermiştir. Gerek siyasi yönetimi gerekse hakkında çıkan söylentiler, kendisine karşı olumsuz tavır alınmasına sebep olmuştur. Yazar, Hz. Osman'a yönelik eleştirileri konu aldığı bu bölümü yirmi dört alt başlıkta incelemiştir. Yazara göre Hz. Osman'ın uzun süren iktidarının neticesinde kendisine ait eleştiriler geldiği gibi bir kısım eleştirilerin de cinayeti meşru gerekçelere dayandırmak amacıyla kurgusal bir boyut taşıdığı bir gerçektir. Hz. Osman'ın vali atamalarında göreve ehil olmasa dahi mensubu olduğu Ümeyyeoğullarını tercih etmesi eleştirilerin başında gelmektedir. Bu başlık altında ayrıca yazar tarafından zenginliğe ilişkin yaklaşımları, ekonomiye müdahaleleri, hazineye ait malların kullanımı, şer'i hükümlerin uygulamaması, insanlar arasında ayrımcılık yapması, Hz. Peygamber'in yüzüğünü kaybetmesi gibi birçok eleştirilere yer verilmiştir.

Yazar, eleştirilerin ardından "Eleştirilere Cevapları" başlığında zikredilen rivayetlerin Hz. Osman'a yöneltilen eleştirilere karşı bir savunma niteliğinde olduğunu, rivayetlerin aslı olsa da zamanla bazı müdahalelere maruz kaldığının altını çizmektedir. Hilafetinin son dönemlerine doğru Hz. Osman'a karşı genel bir hoşnutsuzluk olduğu görülmektedir. Bundan dolayı bazı kişiler Hz. Ali'nin Hz. Osman'la konuşmasını ve ona nasihat etmesini

istemişlerdir. Hz. Ali muhaliflerle Hz. Osman'ın arasındaki anlaşmazlığı çözmek için bazı görüşmeler yapmıştır. Fakat bu görüşmeler sırasında Ümeyyeoğulları tarafından Hz. Ali'yi suçlayıcı konuşmaların ve ithamların Hz. Ali'nin geri çekilme nedeni olduğu aktarılmıştır. "Eyaletlerden Medine'ye Gelenler" alt başlığında yazar, Hz. Osman'ın evinin kuşatılması ile ilgili rivayetleri zikrettikten sonra kuşatmanın asıl sebebine değinir (s.96). Eyaletlerden gelenlerin talebi Hz. Osman'ın görevi bırakması yönündeydi. Fakat Hz. Osman'ın görevi bırakmak istememesi kuşatmaya yol açmıştır. Dikkat çeken hususlardan biri ise Hz. Osman'ın, hilafeti ona "Allah'ın giydirdiği gömlek" olarak nitelendirmesi olmuştur.

Yazar, bu başlıkta aktarılan rivayetlerin daha sonradan kendisine destek olmayanları mazur göstermek için eklenmiş olmasının muhtemel olduğu görüşündedir. Eserde olaylar karşısında ise Medine'de bulunan Müslümanların tutumu arasında farklılıklar gösterilerek, bu farklılıkları destek vermeyenler, destek olanlar ve bazı sahabilerin tutumları olarak üç alt başlıkta incelemiştir. Bahsi geçen rivayetlerin çoğunu Hz. Osman'ın destekçileri tarafından, öne sürüldüğünü görmekteyiz. Belâzürî'den aktarılan rivayete göre Muhammed b. Ebû Bekir ve iki arkadaşı, Hz. Osman'ı öldürmek için evine giren asiler onu ve akrabalarını öldürüp kaçtılar. Yazara göre Hz. Ali'nin Hz. Osman'ın öldürülmesine karşı göstermiş olduğu tepki, rivayetlerin kurgulanmış yönleridir (s.134). Hz. Osman'ın katli, mezheplerin doğuşundan sonra da farklı görüşleri ortaya çıkarmıştır. Ehl-i Sünnet, suikastı cinayet olarak nitelendirirken Hâriciler ve Şiiler, cinayetin haklı sebeplere dayandığı düşüncesini tercih etmişlerdir. Yazarın deyimiyle; genellikle fitne ile ilgili rivayetlerde, savaşın başlatıcısının haksız olarak gösterilmek istenmesi yaygın bir tercihtir. Hz. Osman'ın öldürülmesi, halifelerin ancak güçle değiştirilebileceği anlayışını belirginleştirmiştir.

Dördüncü bölüm "Hz. Ali'ye Yapılan Suikast" ile başlar. Hz. Ali Râşid Halifelerin sonuncusudur. Halifeliği, suikast sonucu öldürülünceye kadar iç savaş ve kargaşalarla devam etmiştir. Bu bölümde yazar Hâricilik düşüncesinin Hz. Osman'ın vefatı sürecinde mayalandığını ve Hz. Ali'nin hilafeti sonrasında ordu içerisinde varlığının devam ettiğinin altını çizmiştir. Verilen rivayetlere göre Hz. Ali, devam eden iç savaştan dolayı sıkıntılar yaşayacağı ve belki de kendisine karşı bir suikast yapılabileceğine ihtimal vermesi mümkündü. Hz. Ali sabah namazı için çıktığı sırada İbn Mülcem tarafından saldırının gerçekleştiği farklı rivayetler ile açıklanmıştır. Katilin cezalandırılması ile ilgili rivayetler Belâzürî ve İbn Sa'd aracılığıyla aktarılmıştır. Yazarın esas aldığı kaynaklar incelendiğinde, sıklıkla Abbasi dönemi tarihçisi Belâzürî'den rivayetlere yer verildiği görülmektedir. Nitekim üçüncü bölümde Şiî ve Hâricî kaynaklı rivayetlere ağırlık verildiği düzeyde Ehl-i Sünnet kaynaklara ağırlık verilmediği de görülmektedir.

Değerlendirme kısmında Demircan, Hz. Ali'nin vefatının İslam dünyasında yeni bir kırılma meydana getirdiğini, askeri mücadele ile hilafeti ele geçiren Muaviye'nin tek başına hâkimiyet kurması noktasında bir engel kalmadığını, dahası yönetimi bir ailenin mülkü haline getirecek önemli adımların atıldığını vurgulamaktadır.

Demircan'ın genel hatlarıyla değerlendirmeye tabi tuttuğumuz bu eseri, Hz. Peygamber'in vefatının ardından dört halifeden üçünün ölümünün cinayet ile sonuçlanması ve bu sonuçların hangi sebeplere dayandığının anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Eserde birçok farklı rivayet kaynaklarının bir arada verilmesi, okuyucuya geniş bir perspektif sunmaktadır. Eserin, yalın ve akıcı bir üslupta olması okuyucunun dikkatini çekmekte, olayları kavramayı daha anlaşılır kılmaktadır.